
Zbornik za umetnostno zgodovino

Archives d'histoire de l'art

Art History Journal

Izhaja od / Publié depuis / Published Since 1921

Nova vrsta / Nouvelle serie / New Series L

Ljubljana 2014

ZBORNIK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N.S. L/2014

Izdalo in založilo / Published by

**SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, LJUBLJANA
C/O FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO, AŠKERČEVA 2
SI – 1101 LJUBLJANA, SLOVENIJA**

Uredniški odbor / Editorial Board

MATEJ KLEMENČIČ, glavni in odgovorni urednik / Editor
**JANEZ BALAŽIČ, MARJETA CIGLENEČKI, STANKO KOKOLE, MATEJA KOS,
ANDREJ SMREKAR, SAMO ŠTEFANAC, ALENKA VODNIK**

Mednarodni svetovalni odbor / International Advisory Board

**LINDA BOREAN, FRANCESCO CAGLIOTI, NINA KUDIŠ, VLADIMIR MARKOVIČ,
INGEBORG SCHEMPER SPARHOLZ, CARL BRANDON STREHLKE**

Lektoriranje / Language Editing

JELKA JAMNIK, PHILIP BURT

Prevajalci povzetkov in sinopsisov / Translators for Summaries and Abstracts

MAJA LOVRENOV, MARIE-CLAUDE OBERTI ŽUPANČIČ

Oblikovanje in postavitev / Design and Typesetting

STUDIOBOTAS

Tisk / Printing

GORENJSKI TISK STORITVE, D.O.O., KRANJ

Naklada / Number of Copies Printed

400 IZVODOV

Indeksirano v / Indexed by

BHA, FRANCIS, SCOPUS

© SLOVENSKO UMETNOSTNOZGODOVINSKO DRUŠTVO, 2015

ISSN 0351-224X

**ZBORNIK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO IZHAJA OB FINANČNI PODPORI
JAVNE AGENCIJE ZA RAZISKOVALNO DEJAVNOST REPUBLIKE SLOVENIJE**

Kazalo / Contents

BRANKO VNUK

Ob devetdesetletnici Jožeta Curka 9

RAZPRAVE IN ČLANKI / ESSAYS AND ARTICLES

MONIKA OSVALD

Poznoantična moška portretna glava iz Emone – 15
Konstancij Klor ali Licinij?

*A Late Antique Male Portrait Head from Emona –
Constantius Chlorus or Licinius?*

ANA JENKO

Opombe k srednjeveški arhitekturi beraških redov v Kopru 47

*Notes on the Medieval Architecture of the Mendicant
Orders in Koper*

FABIEN BENUZZI

Una segnalazione per Angelo De Putti 67

Prispevek k opusu Angela De Puttija

KATRA MEKE

Slikarska zbirka Ignaca Marije grofa Attemsa 81

Ignaz Maria Count of Attems's Collection of Paintings

ENRICO LUCCHESI

Precisazioni per Nicola Grassi e Giovanni Visentin, 129
allievi di Nicolò Cassana

*Nekaj pojasnil o Nicolu Grassiju in Giovanniju Visentinu,
učencih Nicola Cassane*

IVA PASINI TRŽEC	
Zwei Gemälde aus der Sammlung Klarwill in der Strossmayer Galerie in Zagreb	147
<i>Dve slike iz Klarwilllove zbirke v Strossmayerjevi galeriji v Zagrebu</i>	
MATEJA KOS	
Raziskave zbirke slik Deželnega muzeja za Kranjsko pred prvo svetovno vojno in Amalija Hermann pl. Hermannsthal	169
<i>Research of the Painting Collection of the Provincial Museum of Carniola before WWI and Amalija Hermann von Hermannsthal</i>	
BOGO ŽUPANČIČ	
Opus arhitekta Eda Mihevca pred drugo svetovno vojno	189
<i>The Oeuvre of Architect Edo Mihevc before World War II</i>	
MATEJ ŽUPANČIČ, ALENKA ŽUPANČIČ	
Edo Mihevc in Oton Župančič: nastanek in usoda pesmi	221
Domovina je ena	
<i>Edo Mihevc et Oton Župančič: naissance et destin du poème Unique est la Patrie</i>	
GÖTZ POCHAT	
Angst in der bildenden Kunst – ein phänomenologischer Versuch	233
<i>Strah v likovni umetnosti – fenomenološki poskus</i>	

OCENE IN POROČILA / BOOK REVIEWS AND REPORTS

MONIKA OSVALD

Apoteosi. Da uomini a dei, razstava od 21. decembra 2013 do 27. aprila 2014, Hadrijanov mavzolej v Rimu 261

MOJCA JENKO

Tomislav Vignjević: Mrtvaški ples v Istri : Beram in Hrastovlje 265

ALENKA DI BATTISTA

Bogo Zupančič, Ljubljanska inženirska zbornica 1919–44 271

IN MEMORIAM

Špelca Čopič (1922–2014): in memoriam 279

JELISAVA - ŠPELCA ČOPIČ

Povojno desetletje 281

Ljubljanska inženirska zbornica 1919–1944

Bogo ZUPANČIČ, Ljubljanska inženirska zbornica 1919–44, Ljubljana: Inženirska zbornica Slovenije, 2013, 128 pp.

Ljubljanska inženirska zbornica 1919–44 je nova knjižna objava Boga Zupančiča, kustosa za novejšo arhitekturo v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje ter avtorja številnih publikacij in razstav o moderni arhitekturi, urbanizmu in oblikovanju 20. stoletja na Slovenskem.

Za boljše razumevanje vsebine pričujoče knjige je treba priklicati v spomin predvsem njegova zgodnejša dela – *Ljubljanski Nebotičnik. Denar in arhitektura* (2001), *Arhitekt Josip Costaperaria in ljubljansko moderno meščanstvo* (2004) in *Usode ljubljanskih stavb in ljudi 1–24* (2005), 25–48 (2006) in 49–72 (2007) –, v katerih obravnava slovensko arhitekturo, njene vidnejše predstavnike ter institucionalno in neinstitucionalno družbeno okolje, v katerem so bili dejavni. Izbrane tematike se Zupančič loteva z zanj značilno vsestransko raziskovalno vedoželjnostjo ter celostno in temeljito obravnavo, kar doseže z uporabo različnih primarnih in sekundarnih virov, ki so skrbno citirani. Bralcu skuša približati vsebino in jo narediti bolj privlačno s tem, da jo na trenutke aktualizira, ko pa si želi ubesediti svoje glasno razmišljanje, uporabi novinarski reportažni način pisanja.

Pri pregledu razvoja Ljubljanske inženirske zbornice je bila Zupančiču ključna predvsem predstavitev vpliva zbornice na razvoj tehničnega kadra in stroke na Slovenskem v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja. Po kratkem predgovoru

Črtomirja Remca, predsednika Inženirske zbornice Slovenije in pobudnika za pisanje omenjene knjige, avtor v uvodu skrbno predstavi osnovno tematiko, literaturo in vire, utemelji izbor osnovne terminologije in navede težave, ki so se mu porajale pri pisanju. Nadaljuje z orisom dogajanja v času avstro-ogrske monarhije, ko sta bili na osnovi Zakona o ustanovitvi inženirskih zbornic iz leta 1913 ustanovljeni zbornici v Trstu in Gradcu. Zaradi pomanjkanja literature in virov njuno delovanje rekonstruira na podlagi poročil, objavljenih v sočasnem slovenskem časopisu. Pri tem se omeji predvsem na inženirsko zbornico za Primorsko, Kranjsko in Dalmacijo s sedežem v Trstu in izpostavi nekaj vidnejših predstavnikov, inž. Dragotina Gustinčiča in inž. Josipa Skoberneta, ter zbornično organiziranost po narodni pripadnosti v tri različne sekcije – italijansko, nemško in slovansko – predstavi kot ključno zavoro pri razvoju tržaške zbornice. Poleg zborničnega omenja Zupančič tudi sočasno društveno delovanje slovenskih inženirjev in arhitektov v okviru Kluba slovenskih tehnikov na Dunaju in v Pragi ter v Ljubljani v okviru Društva inženirjev, ki je prav tako pomembno vplivalo na razvoj tehnične stroke na Slovenskem.

Na tem mestu je poleg Zupančičeve kratke predstavitve delovanja društev vredno izpostaviti dopis, ki ga je Klub slovenskih tehnikov na Dunaju leta 1893 poslal glavnemu uredništvu društvenega časopisa *Viesti Društva inženira i arhitekta* v Zagrebu s prošnjo po brezplačnem razpošiljanju njihovega glasila. Iz dokumenta lahko razberemo, da je bil znanstveni klub ustanovljen 17. decembra 1892 z namenom, da bi seznanjal svoje člane z razvojem tehnične stroke predvsem pri slovanskih narodih. Poleg rednih slovenskih članov je bilo vanj včlanjenih tudi nekaj tehnikov drugih slovanskih narodov. Sedež je imel na Schleifmühlgasse 6 na Dunaju, tedanji predsednik je bil študent mehanike Josip Mazih, tajnik pa študent arhitekture Ivan Jager.¹ Za podrobnejši vpogled v delovanje Društva inženirjev v Ljubljani pa je treba omeniti še njihov društveni časopis,² ki je izhajal med letoma 1911 in 1913.

V osrednjem delu knjige Zupančič v dveh obsežnih poglavjih obravnava zgodovinski razvoj Ljubljanske inženirske zbornice pod vodstvom inž. Milana Šukljeta

¹ Hrvatski državni arhiv, Udruženje jugoslavenskih inženjera i arhitekata – Sekcija Zagreb, 632/II.

² Društveni časopis inženirjev in arhitektov v Zagrebu je začel izhajati leta 1878 pod imenom *Viesti Kluba inženira i arhitekta*. Kasneje se je preimenoval v *Viesti Društva inženira i arhitekta* (1884–1895), *Viesti Društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji* (1895–1903), *Viesti Hrvatskog društva inženira i arhitekta u Zagrebu* (1904–1907), *Viesti Hrvatskog društva inženira i arhitekta u Zagrebu* (1908–1910), *Vijesti Hrvatskog društva inženira i arhitekta u Zagrebu i Društva inženirjev v Ljubljani* (1911–1912), *Vijesti Hrvatskog društva inženira i arhitekta u Zagrebu i Društva inženirjev v Ljubljani i Društva inženira i arhitekta u Kraljevini Dalmaciji* (1913), *Inženjer* (1914), *Tehnički list* (1919), *Tehnički list Udruženja Jugoslavenskih inženjera i arhitekta* (1919–1923), *Tehnički list* (1924–1939), *Inženjer* (1940) in *Tehnički vjesnik* (1940–1944).

(1919–1933) in inž. Milka Pirkmajerja (1933–1942), ob tem pa objavi seznama članov zbornice, razdeljenih po strokah, iz let 1931 in 1934, ki ju je izdala glavna uprava inženirskih zbornic v Beogradu, ter seznam iz obdobja 1939–1944, ki ga v obliki abecednega kartotečnega registra hrani Inženirska zbornica Slovenije. Slednji je predvsem zelo koristen vir za pridobivanje osnovnih osebnih podatkov o članih in pripravnikih zbornice, primerjava posameznih seznamov pa kaže na postopno in vztrajno rast števila inženirjev Ljubljanske inženirske zbornice v medvojnem obdobju.

Kljub temu da delovanje zbornice v prvih letih po ustanovitvi še vedno ostaja zavito v meglo, uspe Zupančiču na osnovi pridobljenega sekundarnega gradiva izluščiti nekaj ključnih ugotovitev. Avtor izpostavi predvsem dejstva, da je zbornica do leta 1924 delovala po avstro-ogrskem zakonu iz leta 1913, da sprva ni štela veliko članov in da je bilo njeno delovanje tesno povezano z ljubljansko sekcijo jugoslovanskega društva inženirjev in arhitektov, ki je bilo aktivno soudeleženo pri njenem oblikovanju. Po sprejetju začasne uredbe o ustanovitvi zbornic in začasne uredbe o pooblaščenih inženirjih in arhitektih v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev leta 1924 je bila organizacija tehničnih zbornic v državi preurejena in na novo vzpostavljena. V Beogradu je bila ustanovljena glavna uprava z nalogo, da rešuje zadeve, ki se tičejo javnih interesov inženirjev in arhitektov celotne države. V Ljubljani, v prvem nadstropju palače na Šelenburgovi 7, pa je bil sedež lokalne zbornice, pod okrilje katere sta spadala tedanje slovensko ozemlje in Dalmacija. Letna glavna skupščina se je navadno odvijala februarja tekočega leta v dvorani Zbornice za trgovino in obrt na Beethovnovi ulici oziroma v dvorani mestnega magistrata v Ljubljani. Zbornica je prirejala strokovna predavanja o trenutno najaktualnejših temah in se s svojimi poslanci aktivno udeleževala mednarodnih zborničnih kongresov ter državnih zborovanj, njena ključna naloga pa je bila urejanje razmerja med inženirji in poslovno sfero. V zvezi s tem avtor omenja na primer akcijo proti neupravičeni rabi naziva »inženir«, ki so jo v teh letih vodile vse zbornice in stanovska društva po državi. Zupančič povzema podatke iz članka, ki je bil dne 30. novembra 1927 objavljen v reviji *Tehnički list*, vredno pa se mi zdi omeniti še spomenico o neupravičeni uporabi stanovskega naslova »inženjer« in o primerih zlorab, ki jo je ljubljanska sekcija Društva inženirjev in arhitektov že leta 1925 samostojno naslovila na mestni magistrat v Ljubljani, ter dopis z zahtevki za ureditev zaščite akademskega naslova »arhitekt« in primeri njegove neupravičene uporabe, ki ga je na pobudo svojega Kluba arhitektov pripravila leta 1930.³

³ Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, IIA/4, fasc. 2129, fol. 20115/30.

Na začetku tridesetih let se je gospodarska kriza razširila na slovenski prostor in hudo prizadela tudi gradbeni sektor. Zbornica se je zato zelo trudila iskati možne rešitve za izhod iz krize. V tem času je prišlo tudi do odstopa inž. Milana Šukljeta in izvolitve inž. Milka Pirkmajerja za predsednika. Razlog za Šukljetov umik ostaja kljub avtorjevemu trudu, da bi se dokopal do dokumentov, ki bi ga razkrili, še vedno neznan. V obdobju predsedovanja inž. Milka Pirkmajerja se je začela zbornica organizacijsko spreminjati in profesionalizirati. Njeno delo je v glavnem potekalo v specializiranih odsekih, področje inženirstva in posledično arhitekture pa so začeli regulirati novi zakoni in podrobni pravilniki, ki so informirali člane zbornice o novi ureditvi inženirskega področja. Med temi je bil najpomembnejši dolgo pričakovani Zakon o pooblaščenih inženirjih in arhitektih iz leta 1937, omeniti pa je treba tudi Pravilnik o opravljanju natečajev za izdelavo osnutkov za javne zgradbe in o pravicah udeležencev iz leta 1938, Pravilnik o razdelitvi področja posameznih strok pooblaščenih inženirjev in Pravilnik o poslovanju razsodišč inženirskih zbornic iz leta 1939. Sedež zbornice je bil v tridesetih letih premeščen v Šukljetovo hišo na Beethovnovi ulici 2, po ustanovitvi samostojne dalmatinske zbornice leta 1937 v Splitu pa je pod jurisdikcijo ljubljanske zbornice ostalo samo tedanje slovensko ozemlje. Poglavje avtor zaključí z zanimivo notico o tem, da so izpite za pooblašcene inženirje v obdobju med obema vojnama slovenski inženirji opravljali v Beogradu. Pri tem omeni še dejstvo, da so arhitekti, ki so končali univerzitetni študij na umetniških akademijah, kjer je bila tehnična plat manj pomembna, imeli težave pri priznavanju študija. Zupančič meni, da je arhivsko gradivo o omenjenih izpitih po vsej verjetnosti izgubljeno, ohranjeni pa so dokumenti izpitov, ki so jih med drugo svetovno vojno opravljali pri šefu tehniškega oddelka pokrajinske uprave v Ljubljani.

Zupančič delo sklene z analizo odnosa, ki sta ga imela profesorja Jože Plečnik in Ivan Vurnik do zbornice, s kratkimi zaključnimi mislimi, z življenjepisi in s fotografskimi portreti predsednikov, podpredsednikov in tajnika zbornice, povzetkom v angleškem jeziku, fotografijami članov Ljubljanske inženirske zbornice, ki so bile v glavnem povzete po Spominskem almanahu slovenskih strokovnih pisateljev, publicistov in projektantov, s seznamoma literature in slikovnega gradiva ter z imenskim kazalom.

Posebna odlika knjige je bogato in nazorno slikovno in dokumentarno gradivo velikega formata, ki je bilo doslej večinoma neobjavljeno in širši strokovni javnosti neznano. Kljub temu da je vsebina logično povezana ter podana na jasn in zanimiv način, je ponekod težko slediti rdeči niti pripovedi zaradi dobresednega navajanja člankov, misli in osebnih komentarjev avtorja. Ob poznavanju Zupan-

čičevega celotnega knjižnega opusa pa lahko slednje pripišemo avtorjevemu osebnemu stilu pisanja.

Zgodovinski pregled delovanja Ljubljanske inženirske zbornice z natančno navedbo uporabljene literature, arhivskih in ustnih virov daje drugačen in bolj izpopolnjen vpogled v razvoj razvejane inženirske stroke na Slovenskem v obdobju med obema vojnama.⁴ Zaradi uničenja primarnih arhivskih podatkov Zupančič kompleksno dogajanje spretno izlušči iz člankov, ki so bili objavljeni v sočasnem strokovnem in dnevnem časopisju, ter pravnih aktov, ki so urejali to področje v novi jugoslovanski državi. Poleg zapletene organizacijske strukture zbornice mu uspe osvetliti tudi sistem udejanjanja inženirskega poklica, ki gre od postopkov pridobitve pooblastila za opravljanje poklica do težav, s katerimi so se tedaj spopadali posamezniki. Zato Zupančič pri tem upošteva širši zgodovinski, družbeni in gospodarski kontekst, ki neposredno vplivajo na razvoj dogodkov. V pripoved vplete tudi sočasno stanovsko društveno dogajanje, ki je – prav tako kot zbornica – krojilo usodo inženirjev v obdobju med obema vojanama in predhodni razvoj institucionalnih okvirov delovanja slovenske tehnične inteligence za časa Avstro-Ogrske z osebnimi zgodbami nekaterih njenih vidnejših predstavnikov. Knjiga tako zapolnjuje vrzel v dosedanjih arhitekturnozgodovinskih raziskavah, pri katerih so se avtorji osredotočali predvsem na predstavitve arhitektov in njihovih del, niso pa posvečali velike pozornosti institucionalnim okvirom, v katerih so arhitekti delovali.

Kljub velikemu prispevku dela k tej tematiki pa že avtor sam omenja, da bo treba v prihodnje še marsikaj podrobneje raziskati. Pričujoče Zupančičevo delo je zato tudi odlična odskočna deska za nadaljnje študije; treba bo namreč še temeljiteje raziskati delovanje zbornic v Trstu in Gradcu ter povleči vzporednice s preostalimi inženirskimi ustanovami, ki so bile dejavne v tedanjih avstro-ogrskih deželah. Na enak način bi bilo zanimivo osvetliti tudi podobnosti in razlike v razvoju ljubljanske in preostalih inženirskih zbornic, ki so delovale na ozemlju jugoslovanske kraljevine v obdobju med obema vojnama. Raziskave bi bilo treba razširiti na sočasne stanovske inženirske in arhitekturne organizacije ter posebno pozornost nameniti tudi slovenskim dijaškim in študentskim skupinam, ki so delovale v srednješolskih in visokošolskih tehničnih ustanovah v Ljubljani in tujini.⁵ Za celo-

⁴ Deloma se je te teme pred tem dotaknila Jelka PIRKOVIČ, Slovenski arhitekturni trg med obema vojnoma, *Arhitektov bilten*, XXX/147–148, 2000, pp. 64–71, 147–148.

⁵ Poleg delno že raziskanega dogajanja na ljubljanski šoli za arhitekturo v okviru seminarjev profesorjev Plečnika in Vurnika bi bilo vredno bolje poznati delovanje Društva jugoslovanskih tehničara u Pragu, za katero na podlagi prošnje za finančno podporo pri organizaciji strokovne ekskurzije po

sten vpogled v razvoj institucionalnih in neinstitucionalnih tehničnih organizacij na Slovenskem pa bi bilo nujno treba raziskati delovanje inženirskih organizacij za časa socialistične ureditve jugoslovanske države po drugi svetovni vojni.

ALENKA DI BATTISTA

balkanskih državah, ki jo je leta 1932 društvo poslalo ljubljanskemu magistratu, izvemo, da je bila to strokovna organizacija jugoslovanskih študentov Visoke tehnične šole v Pragi (Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, III, fasc. 2125, fol. 9042/31). Podobni dopisi za pridobitev finančne podpore ljubljanske občine in almanah ob 25- obletnici delovanja pa nam od bliže prikažejo delovanje Akademskega društva »Jugoslavija«, ki je že od leta 1909 delovalo na Česki Techniki v Brnu s ciljem, da bi podpiralo sodelovanje med češkoslovaškim in jugoslovanskim narodom na različnih ravneh ter materialno pomagalo svojim najsiromašnejšim članom (Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, III, fasc. 2134, fol. 12183/31). Zanimivo pa bi bilo tudi osvetliti delovanje Organizacije diplomiranih tehnikov v Ljubljani, ki je bila del Udruženja diplomiranih tehničara Kraljevine Jugoslavije. Ohranjeni sta notica o njeni ustanovitvi in resolucija iz leta 1934, ki vsebuje ugotovitve in zahteve organizacije za saniranje delovne in gospodarske depresije v Dravski banovini na področju tehnike (Zgodovinski arhiv Ljubljana, LJU 489, Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura, Reg. I, III, fasc. 2124, fol. 27893/34 in fol. 21793/34), dober vir za raziskovanje pa je tudi glasilo Udruženja diplomiranih tehnikov *UDT*, ki je izhajalo v Ljubljani med letoma 1937 in 1939.